

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2019, Cilt:7, Sayı:13, 7:284-304

Gönderim Tarihi: 19.03.2019

Kabul Tarihi: 03.05.2019

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.541711>

UNUTULMUŞ BİR KUR'AN MÜTERCİMİ: ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER VE *KUR'AN-I KERİM VE TÜRKÇE MEALİ* İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ömer DİNÇ*

Öz

Bu çalışmamızda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yaşamış, dinî ilimler başta olmak üzere özellikle dil ve edebiyat sahasında mütehassıs olan Abdullah Âtîf Tüzüner'in mealini ele almaktayız. Bu noktada çalışmanın ilk kısmında Âtîf Tüzüner'in hayatı, üstlendiği görevler, ilmî kişiliği ve kaleme aldığı eserleri ele alınmaktadır. Sonraki bölümde ise, meal çalışmaları içerisinde unutulmaya yüz tutmuş Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali isimli eseri irdelenmektedir. Âtîf Tüzüner'in mealinde göze çarpan hususiyet, mümkün olduğu kadar Arapça kelimelerin öz Türkçe muadillerini tercih etmiş olmasıdır. Öyle ki Tüzüner'in Türkçe'ye dair yetkin bir donanıma sahip olması, meal çalışmasına da yansımaktadır. Ayrıca kaleme aldığı bu meal çalışmasında, Tüzüner'in dinî ilimlere olan vukufiyeti ve Arap diline hâkim olması dikkat çekmektedir. Zira Tüzüner'in ayetlere ilişkin yeri geldikçe yaptığı kısa izahları, tefsir eserlerine başvurmak suretiyle zikrettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Tüzüner'in ayetlerin çevirisinde Kur'an dilinin anlamı ve bağlamına riayet ettiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Meal, Tefsir, Âtîf Tüzüner, Türkçe.

A FORGOTTEN TRANSLATOR OF THE QUR'AN: A REVIEW ON ABDULLAH ÂTIF TUZUNER AND HIS WORK "KUR'AN-I KERİM VE TÜRKÇE MEALİ"

Abstract

In this paper, we analyzed Abdullah Âtîf Tuzuner, who lived during the foundation years of Turkish Republic and specialized especially in the religious sciences as well as language and literature, and his Qur'an translation. In the first part; Tuzuner's life, the tasks he undertook, his scholarly personality and his works are examined. Later, his Qur'an translation which is about to be forgotten among the others is analyzed. Considering the language of his translation, what is striking is that he tries to use Turkish equivalents of Arabic words as much as possible. Tuzuner's having a competent knowledge of Turkish also reflects to his work. Besides, Tuzuner's extensive knowledge on religious sciences and Arabic takes attention considering his short explanations on the verses from tafsir works. Also, it is possible to say that Tuzuner pays attention to the meaning and context of the Qur'anic language in his translation.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Translation, Âtîf Tuzuner, Turkish

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, omerdinc@hitit.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-3571-5204

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet döneminden itibaren yapılan Kur’an meali çalışmalarının zengin bir literatür oluşturduğu bilinmektedir. Bu birikimin özellikle bahsi geçen süreçten itibaren tarihsel serencamı irdelendiğinde, zamana ve şartlara göre değişen birtakım hususların meal çalışmalarının seyrini etkilediği de fark edilmektedir. Özellikle dinî, siyasî, ideolojik vb. unsurların meal faaliyetlerinin hususiyetlerini belirlediği söylenebilir. Günümüzde telif edilen meal çalışmalarının iki yüzün üzerinde olduğu hususu dikkate alındığında, Kur’an meallerinin yeknesak bir görünüm arz etmediğini ifade etmek mümkün görünmektedir.¹

Meallerin tarihî serüveninin yalnızca Cumhuriyet dönemiyle sınırlı olmayıp Türklerin İslamlaşma süreciyle başlayıp Osmanlı dönemiyle yoğun bir şekilde devam eden uzun bir tarihî sürece sahip olduğunu belirtmeliyiz.² Her ne kadar Osmanlı Devleti döneminde, Kur’an’ın Türkçe’ye tercüme edilmesine dair bazı çalışmaların olduğu görülse de, bunların son dönemlerde yapılan meal çalışmalarından farklılık arz ettiğini belirtmek gerekir. Nitekim Osmanlılar dönemindeki tercüme faaliyetlerinin, aslında yaygın olarak bilinen meal kavramına tekabül etmediği, daha çok klasik tefsir tarzını anımsatan çalışmaların bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Zira Osmanlı’nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde medreselerde, Türkçe’nin hâkim bir dil olarak kullanılmaması dikkate alınırca, tercüme çalışmalarının daha ziyade Yâsîn, Mülk gibi birkaç surenin tefsiri ve onun çevirisi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunlukla Anadolu’da yapıldığı, bahsi geçen tercüme çalışmalarının payitaht olan İstanbul’da ise özellikle cami ve tekkelerde halka yönelik olarak yapılan derslerde okunduğu zikredilmektedir.³

Cumhuriyet ve sonrası süreçte Kur’an’ın tercümesi meselesinin daha belirgin hale geldiği, hatta bu konuyla ilgili kavram değişikliklerinin olduğunu belirtmeliyiz. “Meal” ifadesini Kur’an’ın tercümesi yerine ilk olarak Elmalılı Hamdi Yazır’ın beyan ettiği⁴ ve bu süreçten sonra yaygın olarak bu kavramın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mealin kelime olarak Elmalılı’dan önce de zikredildiği ancak yaygın olarak kullanılmadığı, Elmalılı’nın bu ifadeyi kavramsal bir düzleme taşıdığını dile getirmek mümkündür. Elmalılı’nın Türkçe Kur’an söylemini veya Kur’an’ın başka bir dile tam anlamıyla tercümesinin mümkün olamayacağını ikna edici ve açık delillerle ifade etmesi, meal kavramının pek çok kesim tarafından müspet olarak karşılanmasına vesile olduğunu ifade edebiliriz.⁵

1 Bkz. Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, s. 17.

2 Bu sürecin ayrıntılı bilgisi için bkz. İlhami Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur’an’ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2016, ss. 421-511.

3 İlhami Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur’an’ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, s. 426.

4 Elmalılı’nın tercüme ve meal kavramını ayrıntılı olarak ele alıp, meal ifadesini tercih etmesi hususuna dair bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1960, I, 9-32.

5 Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 28-29.

Elmalılı'nın yazdığı 1935'te neşredilmeye başlanan *Hak Dini Kur'an Dili* tefsir ve meal çalışmasının akabinde 1950'li yıllara kadar Kur'an'ın bazı surelerinin çevirisi yapılmış ve bu çalışmalar toplumda yaygınlık kazanmıştır.⁶ Bununla beraber 1940-1950'li yılları arasında Kur'an'ın tam olarak Türkçe mealine dair herhangi bir çalışmanın yapıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak 1950'den itibaren dinî faaliyetlerin yaygınlaşmaya başladığını dikkate aldığımızda, bu süreçte meal çalışmalarının bir ivme kazandığı görülmektedir.⁷ 1950'li yıllarda Elmalılı'nın yaptığı çalışmanın sonrasında telif edilen ve pek çok tevecçühe mazhar olan meallerden birisi Hasan Basri Çantay'a aittir. *Kur'an-ı Hakim Meâl-i Kerim* isimli eseri⁸ o dönemin en önemli çalışmaları arasında değerlendirilmiş ve yıllar boyunca pek çok baskısı yapılarak ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.⁹ Hasan Basri Çantay bu çalışmasıyla, Elmalılı Hamdi Yazır tarafından kavramsal çerçevesi belirlenen *meal* ifadesinin yaygınlık kazanmasına öncülük etmiştir. Zira o *tercüme* ibaresi yerine *meal* ifadesinin kullanımı konusunda ısrarcı olmuş, bu kavramın 1960'lı yıllar ve sonrasında Kur'an tercümelerinde ortak bir isimlendirme olarak kabul görmesine öncülük etmiştir. Ayrıca Elmalılı Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay'ın, meal adıyla yayınlanan ve neşredilen çalışmalara kaynaklık etme konusunda ciddi rol oynadıkları da ifade edilmelidir. Zira kendilerinden sonra yapılan Kur'an çevirilerinin büyük bir kısmında bu iki müellifin çalışmaları temel referans kaynağı olmuştur.¹⁰ Bunun yanında Hasan Basri Çantay'ın çalışmasıyla birlikte aynı dönemde Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Hacı Murat Sertoğlu'nun *İslam'ın Mukaddes Kitabı Kur'an-ı Kerim: Türkçe Tercüme ve Tefsiri*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Kur'an* isimli meal çalışmaları neşredilmiş ve bu alandaki eserlerin sayısı önemli oranda artış göstermiştir.¹¹

1950-1960'lı dönemlerde telif edilmiş, ancak basımı kendisinin vefatından yaklaşık 15 yıl sonra yapılmış olan bir meal çalışmasının da, Abdullah Âtîf Tüzüner'e ait olduğunu söylemeliyiz. Meal literatüründe şimdiye kadar inceleme konusu yapılmayan, kendine özgü hususiyetlerinin ele alınmadığı görülen¹² Tüzüner'in *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* isimli eseri, kanaatimizce sözü edilen dönemlerdeki çalışmalar arasında önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu meal Âtîf Tüzüner'in

⁶ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 29.

⁷ Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, s. 487.

⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim Meâl-i Kerim*, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1965.

⁹ Bu çalışma hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Hilmi Karşlı, "Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim'deki Tercüme Metodu" *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 4/13, (2002), 153-182; Mustafa Kara "Hasan Basri Çantay'ın "Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm" Adlı Eseri ve Bu Eserin Günümüz Meâl Çalışmalarına Etkisi", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (2016), 49-67.

¹⁰ Mustafa Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 33-34.

¹¹ Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, s. 487-488.

¹² Bazı çalışmalarda, Âtîf Tüzüner'in mealine sadece atıfta bulunulmuş, özellikleri ve mealler içerisindeki yerine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Tüzüner'in meal çalışmasına atıf yapan eserler için bkz. Hidayet Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları" *İstanbul İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (1999), 212; Muhammed Abay, "Türkiye'deki Kur'an Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 10/19-20, (2012), 274; Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 31; Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, s. 491.

dinî ilimlerdeki mütehassıslığı ile Türk diline olan vukufiyetinin bir araya gelmesi neticesinde vücuda gelmiş ve bu literatürde dikkat çekici bir niteliği haiz olmuştur. Bu çalışmamızda Âtîf Tüzüner'in mealini inceleme konusu yapıp çalışmanın kendine özgü yanlarını ve meal literatüründeki önemini ortaya koymaya gayret edeceğiz. Zira yaptığımız inceleme ve araştırmalar neticesinde, bu meal üzerinde müstakil herhangi bir akademik çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte meal hakkındaki tetkiklerimizi zikretmeden önce, Âtîf Tüzüner'in hayatı, ilmî kişiliği, meslekî hayatı ve eserleri gibi hususlarla ilgili verilerin zikredilmesinin önemli olacağı kanaatindeyiz. Çünkü Âtîf Tüzüner'in biyografisine dair verilen bilgilerin, onun meal çalışmasının değerinin daha iyi anlaşılacağı ve onun pek bilinmeyen ilmî kişiliğinin keşfedilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Âtîf Tüzüner'in Hayatı, Vazifeleri ve İlmî Kişiliği

Hayatı hakkında oldukça sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Âtîf Tüzüner Osmanlı'nın son döneminde 1869 yılında Sultan Abdülaziz zamanında Konya'da dünyaya geldi. Konya'nın ileri gelen ailelerinden birinin çocuğu olarak yetişen Âtîf Tüzüner'in, babası önemli müderrislerden Çankırlı Ali Efendi, annesi ise Konya müftülerinden Ahmed Efendi'nin kızı Şerife Hanım'dır.¹³ İlim serüvenine doğduğu şehirde başlayan Âtîf Tüzüner, ilk ve ortaöğrenimini Konya'da Karatay Medresesi'nde bitirmiştir. Konya'da bulunduğu dönemlerde Malatyalı Ahmet Efendi ile o dönemin önemli müfessirlerinden olan Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'den ders aldı. Dinî ilimlerin dışında sanata da meraklı olduğu görülen Tüzüner'in, resim ve yazıya yeteneğinin olduğu fark edilmiştir. Yaşadığı dönemde Konya'nın meşhur camilerinden Alaaddin Cami'nin nakışlarını ve hatlarını yeniden tamir etmiş, hatta bu sanatını ilerletmek için İstanbul'a gitmiştir.¹⁴

1891 yılında nakkaşlık sanatını ilerletmek için İstanbul'a giden Tüzüner, yakın bir akrabasının tavsiyesi üzerine dinî ilimler alanında yüksek tahsil yapmaya karar vermiştir. Tüzüner o dönemin cami ve medreselerinde derslere devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Konya'ya giderek Dârülmüallimin-i İbtidaiyye'ye girmiş ve oradan mezun olmuştur. Daha sonra İstanbul'a dönerek, Arap Dili ve Edebiyatı, mantık, usul-i fikh gibi dinî ilimleri tahsil etmiş ve Dağıstanlı Halis Efendi'den icazet alarak Fatih Camii dersiamlarından olmuştur. Bu sürecin hemen akabinde yeni kurulan İstanbul Dârülfünûnu'nun Ulûm-i Âliyye-i Dîniyye bölümüne girmiş ve 1904 yılında buradan mezun olmuştur.¹⁵

¹³ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1970, 1973, "Son Kısım", 701; Feyyaz Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)* XLII, 10; Konya'nın Alimleri, Velileri, ve Hocaları, "Abdullah Âtîf Efendi", <https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/abdullah-Âtîf-efendi/> (erişim: 26/02/2019).

¹⁴ Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10.

¹⁵ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 701; Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10; Konya'nın Alimleri, "Abdullah Âtîf Efendi".

1904 yılından sonra İstanbul'da çeşitli okullarda müderrislik görevi ifa eden Tüzüner, Üsküdar, Galata, Vefa Sultanîleri'nde¹⁶ Arapça dersleri vermiştir. Bununla birlikte başka eğitim kurumlarında Türkçe derslerine de girmiştir. Bu vazifelerinin yanında Fatih camisinde dersler okutmuş ve halka yönelik vaazlarda bulunmuştur. Bir süre sonra Konya'ya giderek müderrislik görevini burada devam ettirmiştir.¹⁷

1930'lu yıllarda İstanbul'a geri dönen Tüzüner'e önemli bir görev tevdi edilmiştir. O senelerde basılmakta olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* isimli tefsir eserinin tashih ve redaksiyon işi kendisine verilmiştir. Tüzüner yaklaşık altı yıl boyunca, o dönemin meşhur ilim adamlarından Ömer Nasuhi Bilmen ile birlikte bahsi geçen tefsirin tashihlerini gerçekleştirmiştir.¹⁸ Bu görevinden sonra İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu Başkanlığı'na getirilen Tüzüner, Türk Dili'nin kendi öz kelimelerinin ortaya çıkarılmasını, Arapça veya Farsça'dan gelen kelimelerin Türkçe'den arındırılmasını düşünen kimselerdendi. Bu vesile ile Tüzüner, Türk Dil Kurumu tarafından tertib edilen kurultaylara katılarak, Türkçe kelime bulma ve araştırma çalışmalarında görev almıştır. Özellikle Arapça bilgisinin oldukça iyi olması hasebiyle, meşhur sözlüklerden *Ahter-i Kebîr*'de yer alan Arapça kelimelerin Türkçe'de hangi anlamlara tekabül ettiği hususu üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Ömrünün son kısmını İstanbul'da geçiren Tüzüner, 1954 yılında vefat etmiştir.¹⁹

2. Âtîf Tüzüner'in Eserleri

Âtîf Tüzüner'in kaleme aldığı basılı olan ve olmayan birçok eseri bulunmaktadır. Yazdığı eserlerin Arapça, tefsir, siyer, fıkıh, gibi alanlarda olduğu ve çoğunluğunun ders kitabı niteliği taşıdığını söyleyebiliriz. Âtîf Tüzüner'in basılmış eserleri sırasıyla şunlardır:

1. *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali*. Bu çalışması Tüzüner'in telif ettiği ve çalışmamızda inceleme konusu yapacağımız en önemli eseridir. Bu çalışma ilk olarak 1970 yılında yayınlanmıştır. Tüzüner'in hayatta iken tamamlayıp ancak neşrini yapamadığı, oğlu Feyyaz Tüzüner'e vasiyet ederek yayınlattığını istediği mühim bir eseridir. Bu çalışma daha sonra 1973 ve 1982 yıllarında tekrar yayınlanmak suretiyle üç baskı yapmıştır. İleriki başlıklarda değineceğimiz üzere bu mealin belki de göze çarpan en belirgin vasfı öz Türkçe ifadelerin yaygın olarak kullanılmış olmasıdır.²⁰

¹⁶ Mekteb-i Sultânî, Osmanlı döneminin sonlarında Fransız eğitim sistemine göre İstanbul'da açılan orte dereceli okullara verilen bir isimdir. Bkz. Adnan Şişman, "Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)* XII, 323-326.

¹⁷ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 701; Konya'nın Alimleri, "Abdullah Âtîf Efendi".

¹⁸ İbrahim Hilmi Karslı, "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi" *Kur'an Mealleri Sempozyumu-Eleştirel ve Öneriler- İzmir Nisan 24-26 2003*, içinde (edt. Ömer Dumlu-Hüseyin Yaşar), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, II, 44.

¹⁹ Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10.

²⁰ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 702; Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10.

2. *Siyretünnebî*. Tüzüner'in kaleme aldığı bu çalışması²¹ görev aldığı okullarda siyer dersleri için ders kitabı formatında hazırlanmıştır. 1922 ve 1923 yıllarında Osmanlıca olarak basılan bu eser, daha sonra müellifin oğlu tarafından sadeleştirilmiş ve Âtîf Tüzüner'in diğer bir eseri olan *Hz. Muhammed ve Dört Halife'den Notlar*, bu çalışmanın sonuna eklenmiştir.²²

3. *Hutbe Mecmuası*. Bu çalışma²³ kamerî ayları esas almak suretiyle Tüzüner'in kaleme aldığı elli hutbeden oluşan bir eserdir. Neşredildiği dönemde din görevlilerine dağıtılarak cuma ve bayram günlerinde okunması temin edilmiştir.²⁴

4. *Nahv-i Arabî*. Arapça nahiv bilgisi üzerine kaleme alınan bu eser²⁵ Sultânî mekteplerinde okutulan Arapça dersi için kaleme alınmıştır.

5. *Sarf-i Arabî*. Bu eserde bir önceki çalışması gibi aynı dönemde basılmış ve Arapça sarf bilgisi hakkında yazılmıştır.

6. *Lübbü'l-Kırae ve Lübbü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*. Bu iki eser de yine aynı dönemlerde Arapça derslerinde okutulmak üzere telif edilmiştir.²⁶

7. *Yeni Gramerlerimiz*. Bu çalışma Âtîf Tüzüner'in Türkçe dilbilgisi çalışmalarına yönelik mütalaalarını içeren dikkate değer bir çalışmadır.²⁷ Dil inkılabının yapıldığı yıllarda dilbilgisi dersleri kaldırılmış ve Maarif Vekaleti o dönemde Türkçe dilbilgisinin esaslarını belirlemek için bir komisyon kurmuştu. Komisyonda yer alan önemli edebiyatçılardan olan Peyami Safa'nın yazdığı gramer eserini merkeze alıp yapılan çalışmaların eksikliğini dile getiren Âtîf Tüzüner, bahsi geçen eserinde Türkçe'nin dilbilgisi kurallarının nasıl olması gerektiği hakkında bazı görüşlerini açıkça beyan etmiştir.²⁸

Âtîf Tüzüner'in basılı olan bu eserlerinin yanında, yayıma hazırlanmış veya tam olarak bitmemiş ve bundan dolayı neşredilmemiş eserlerinin olduğunu söyleyebiliriz.²⁹ Yazımı tamamlanan ancak basılamayan eserleri şunlardır:

1. *Divanı Lügati Türk, Terceme ve Yeni Lugat Sistemine Nakli*³⁰
2. *Beş Sure-i Şerîfe (Meal ve Tefsir-Enam, Yasin, Fetih, Mülk ve Nebe Sureleri)*
3. *Muhtasar Siret-i Muhammediye (Tercüme)*

²¹ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Siyretünnebî*, İstanbul: Ahmet Ahmed Said Matbaası, 1973.

²² Tüzüner, *Siyretünnebî*, s. 327.

²³ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Hutbe Mecmuası*, Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960.

²⁴ Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10

²⁵ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Nahv-i Arabî*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928.

²⁶ Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10.

²⁷ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Yeni Gramerlerimiz-Yeni Çıkan Gramere Dair Bazı Mütalealar*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1941.

²⁸ Tüzüner, *Yeni Gramerlerimiz*, s. 4-32.

²⁹ Tüzüner, *Siyretünnebî*, s. 326; Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 702; Tüzüner, "Abdullah Âtîf Tüzüner", 10-11.

³⁰ Bu eserin zikredildiği başka bir çalışma için bkz. Azmi Bilgin, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet/Karahanlılar (840/1212)" *Yeni Türkiye*, 43, (2002), 448.

4. *Ravzu'l-İnsan Tercemesi*, (İslam'da Tıp Üzerine)
5. *Ahidnâme-i Ali b. Ebi Talip* (Tercüme)
6. *Tıbbî Kırk Hadis Tercemesi*
7. *Akaidi İslamiyye* (İlmihal)
8. *Türk Sofileri*

Bu eserlerinin dışında tercümesi başlayıp tamamlayamadığı *Müslim Tercemesi* adlı çalışması da kaynaklarda zikredilmektedir.

3. Âtîf Tüzüner'in *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali İsimli Çalışması*

Meal ve tefsir çalışmalarının Kur'an'ı anlama ve izah etmesi gayretiyle yapılmış olması bağlamında, her birinin Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağladığını ifade edebiliriz. Tefsir ya da meal çalışmalarının kendine özgü birtakım sebeplerden dolayı ortaya çıktığını söylemek gerekir. Bu bağlamda Kur'an mütercimi ya da müfessirinin yaptığı çalışmaların, yazıldığı dönemi yansıttığı ve hitap ettiği bir topluluğun bulunduğu fark edilmektedir. Bununla beraber her meal veya tefsir çalışması, daha önce bu alanda yapılan çalışmaların eksik yanlarını görmek suretiyle, bunları tamamlamak veya düzeltmek üzere de kaleme alınmıştır. Ancak belirtilmelidir ki, her meal ve tefsir çalışması tam ve mütekamil olmayıp içerisinde birtakım eksiklikler de barındırabilir. Bunun temel sebeplerinden biri, Kur'an dilinin oldukça kapsamlı ve çok yönlü olmasıdır. Bu noktada yapılan meal çalışmalarının, ortaya çıktığı dönemin özellikleri ile meali yazan müellifin bu alandaki donanımı, bilgisi ve yetkinliğini gözler önüne serdiğini de belirtmek mümkündür.³¹

Tüzüner'in bu meal çalışması, bahsi geçtiği üzere uzun yıllar neşredilmemiş ve kendisinin vefatından sonra oldukça geç bir dönemde ilim dünyasıyla buluşabilmiştir. Bunun sebebine dair elimizde net bilgiler olmasa da, Tüzüner'in yaşadığı dönemden hareketle bazı ihtimalleri gündeme getirmemiz mümkündür. Bu noktada Tüzüner bu meal çalışmasını 1940 ile 1950'li yıllar arasında kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen dönemde dinî neşriyatın oldukça zayıf olduğu, kısmî Kur'an tercümelerinin yapıldığı ve bundan dolayı meal çalışmalarının fetret döneminde olduğu fark edilmektedir.³² Dolayısıyla Tüzüner'in hazırladığı bu meal çalışmasını her ne kadar elimizde net veriler olmasa da, bize göre dönemin şartları gereği yayınlamak istemediği veya daha sonraki dönemlerde neşredilmesini talep ettiğini söylemek bir ihtimal olarak dile getirilebilir.

³¹ Ali Akpınar, "Ömer Rıza Doğrul ve 'Tanrı Buyruğu' Adlı Eseri ve Meal Dünyasına Katkısı" *Kur'an Mealleri Sempozyumu-Eleştiriler ve Öneriler- İzmir Nisan 24-26 2003*, içinde (edt. Ömer Dumlu-Hüseyin Yaşar), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, I, 461-462.

³² Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", 200-201; Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 29; Günay, *Başlangıcından Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, s. 487.

3.1. Mealin Yazılışı ve Genel Özellikleri

Tüzüner'in meal çalışması oğlu Feyyaz Tüzüner tarafından yayınlamış ve üç baskı yaptıktan sonra tekrar neşredilmemiştir. Bizim esas aldığımız 1973 yılı baskısında, bu mealin ortaya çıkması ve ilim dünyasına kazandırılması konusunda bir takdim yazısı kaleme alan Feyyaz Tüzüner, Âtîf Tüzüner'in meal çalışmasına dair genel birtakım hususiyetleri aktarmaktadır. Bu mealin birinci baskısının hızlı bir şekilde bittiğini ve Mushaflar İnceleme Kurulu'nun kararıyla yeniden meali neşretmeye muvaffak olduğunu belirten Feyyaz Tüzüner, bu eserin Âtîf Tüzüner'in vefatından sonra geç bir zamanda yayınlanmak durumunda kaldığını, herhangi bir sebep zikretmeden dile getirmektedir. Ona göre Tüzüner'in meal çalışması, her ne kadar yayınlanmadan 20 yıl önce kaleme alınmış olsa da, Türkçe ifadelere mealde özellikle yer verilmesi sebebiyle, o dönemin neslinin anlayabileceği bir özelliği haiz bulunmaktadır.³³

Feyyaz Tüzüner, babasının meal çalışmasında ayet ayet veya kelime kelime bir çeviri yapmadığını, Kur'an'a anlam verirken belirli kalıp ve anlayışlar içinde kalmadığını ifade etmektedir. Bu yüzden Feyyaz Tüzüner, babasının meal çalışmasını hazırlarken ayet numaralarını koymadığını, mealin neşri sürecinde kendilerinin bunu yapmayı uygun gördüklerini beyan etmektedir. Kur'an metni içerisinde olmayan ve ayetlerin daha iyi anlaşılması açısından ilave edilen ifadelerin bulunduğunu dile getiren Feyyaz Tüzüner, bunları parantez içerisinde gösterdiklerini söylemektedir.³⁴ Ayrıca bu meal basılırken Kur'an metninde esas alınan hattın, meşhur hattat Baltacızade Hüseyin Efendi'nin talebelerinden Kadırgalı Mustafa Nazif Efendi'nin Kur'an hattı olduğu da ifade edilmektedir.³⁵

Bu meal çalışmasına bir takriz yazısı kaleme alan İstanbul Dârülfünun'u İlahiyat Fakültesi mezunu ve Âtîf Tüzüner'in yakın dostlarından olan Mustafa Barcın, bu mealin yazarına ve çalışmasına dair önemli ayrıntıları okuyucuyla paylaşmaktadır. Barcın'a göre Âtîf Tüzüner, sâlih, takva sahibi, ilmi ve ameli kendisinde bir araya getirmiş önemli bir İslam-Türk âlimidir.³⁶ Yazdığı meal çalışmasını Tüzüner'in ailesini ziyareti esnasında gören Barcın, bu mealin herkesin anlayacağı bir dille yazılması ile kısa ve öz ifadelerin kullanılmasının okuyucu açısından önemli olduğunu ve bu meal çalışmasını çok beğenip basılması konusunda her türlü çabayı gösterdiğini belirtmektedir. Bunun yanında Barcın, meali tetkik ettiğini söylerken, Âtîf Tüzüner'in özellikle Râzî'nin tefsirini esas aldığını ifade etmektedir.³⁷ Bu bilgiler ışığında, Tüzüner'in mealinin ön plana çıkan hususiyetlerini belirli başlıklar altında inceleyebiliriz.

³³ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 609.

³⁴ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 609.

³⁵ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Giriş Kısım", s. 2.

³⁶ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 700.

³⁷ Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, "Son Kısım", s. 700.

3.1.1. Surelere İlişkin Açıklayıcı Bilgiler Vermesi

Âtîf Tüzüner surelerin meallerine yer vermeden önce, genel olarak her surenin ismine dair bazen kısa bazen de uzun açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin Fatıha suresinin ismine dair izahında onun Kur'an'ın başlangıç suresi olmasından dolayı bu ismi aldığını beyan etmektedir. Bakara suresinin isimlendirilmesinin, sure içinde geçen sığırdan mütevellid verilmiş olması, Âl-i İmrân suresinin isimlendirilmesinde surede geçen İmran Kızı Meryem'in müsebbib olması, Maide'nin Hz. İsa'nın duasıyla gelen sofradan dolayı bu ismi almış olması, Araf suresinin cennet ve cehennem arasında kalanları anlatan bir kelimeyle ve Kehf suresinin mağaraya sığınan imanlılardan söz etmesi gibi nedenlerle adlandırıldığını söylemektedir. Bunun yanında surelerin isimlerini zikrederken bazı kısa açıklamalarda da bulunmaktadır. Örneğin Lokman suresi, hakkında peygamber, veli ve nebi olduğu yönünde ihtilafın olduğu bir kişinin adını taşımaktadır. Nitekim Tüzüner sureye ismi verilen Lokman'ın halkın dilinde her derde derman olan bir hekim olarak anıldığını ifade etmektedir. Buna benzer bir örnek olarak, Sebe suresine ismini veren Sebe'nin Yemen'de bir ülke olduğunu ve Sebe kavminin memleketi olarak bilindiğini belirtmektedir. Fussilet suresi hakkında, bu kelimenin açıklayarak halletmek manasına geldiğini söyleyen Tüzüner, aynı zamanda bu surenin Secde suresi olarak da bilindiğini zikretmektedir. Ayrıca Tüzüner, her surenin hangi dönemde, yani Mekke'de ya da Medine'de mi indiğine dair bilgileri de surelerin isminin hemen akabinde beyan etmektedir.

Bunun yanında bazı surelerin başında bulunan ve o surenin ismi olan *huruf-ı mukatta* kabilinden olan harflere dair açıklamada bulunan Tüzüner, Tâhâ, Yâsîn, Kâf gibi surelerin başında yer alan harflerin şifre ya da harf olarak değerlendirildiğini söylemektedir. Âtîf Tüzüner söz konusu harflere dair Bakara suresinin girişinde genel olarak bazı izahlarda bulunmaktadır. Tüzüner bu harflerle Allah'ın Kur'an'la özellikle müşriklere meydan okuduğunu, Hz. Muhammed'e vahyedilen Kitab'ın o müşriklerin kullandığı harflerle geldiğini ve Allah'ın onlardan bu Kitab'a benzer bir sure getirmelerini talep ettiğini beyan etmektedir. Âtîf Tüzüner'in *huruf-u mukatta* noktasında yaptığı izahın klasik tefsir eserlerinde de zikredildiğini ve bu görüşün genel olarak benimsendiğini söylemek mümkündür.³⁸

3.1.2. Mealde Tefsirlerde Zikredilen Görüşlerden Birini Tercih Etme

Âtîf Tüzüner'in incelemeye çalıştığımız eserinin, salt bir meal çalışması olmadığını zikretmemiz imkân dâhilindedir. Bizim görebildiğimiz kadarıyla bu eser bir meal-tefsir çalışması olarak değerlendirilebilir. Zira Âtîf Tüzüner neredeyse çalışmasının her sayfasında Kur'an metni içinde geçen pek çok hususu dipnot vermek suretiyle izah etmeye gayret etmektedir. Bu izahların ağırlıklı olarak kelime ve ifade kalıpları üzerinde olduğu görülürken, aynı zamanda tefsir literatüründe

³⁸ Bkz. Nâsiruddîn el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru Sâdır, 2004, I, 19; Abdullah b. Ahmed en-Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, nşr. Mervân Muhammed, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2006, I, 39.

zikri geçen bazı hususlara da temas etmektedir. Bu bağlamda Tüzüner ayetler hakkında dile getirilen, sebab-i nüzul, nesh, fikhî hükümler gibi hususlara işaret etmekte ve bu konularda açıklayıcı bilgiler paylaşmaktadır. Anlaşılan şu ki, Âtîf Tüzüner'in klasik tefsir edebiyatından meal çalışması boyunca oldukça yararlandığı ve buna önem verdiği söylenebilir.

Bakara suresi 65. ayetinde “*Şüphesiz sizlerden olmak üzere, cumartesi günü hakkında tecavüz edenler olduğunu...*” kısmındaki durumu izah eden Tüzüner, Hz. Davud zamanında bazı kimselerin Eyle şehrinde iken, deniz kıyısına ibadet günü olan cumartesileri bol balık geldiğini ve bu insanların cumartesi günü havuzlar kazarak o balıkları oraya bıraktıklarını ve pazar günü de avlandıklarını dile getirmektedir. Burada verdiği bilgilerin tefsir kabilinden olduğu ve tefsir eserlerinde yer verilen açıklamalara dayandığı görülürken, Tüzüner'in bu hususlarda Râzî tefsirinden yararlandığını söyleyebiliriz.³⁹ Nitekim Râzî bu ayetin tefsiriyle bağlamında, zikri geçen cumartesi günüyle ilgili olarak Yahudiler'in bu yasağı deldiklerini bahsi geçen hikâyeyi anlatmak suretiyle ifade etmektedir. Bu bağlamda Tüzüner'in meal çalışmasında Mustafa Barcın'ın ifade ettiği üzere müfessir Râzî'den istifade ettiğini söylemek mümkündür.

Tüzüner Bakara 180. ayetteki “*Sizden birinize ölüm geleceği vakit, eğer mal bırakacaksa ana, babasına ve akrabalarına maruf ile (geleneğe göre malının üçte birisi ile) vasiyet etmek farz kılınmış*” kısmının nesh edilmesine dair görüşü vermektedir. Bu ayetin miras ayetleri⁴⁰ ve “*Varis için vasiyet yoktur*” hadisiyle nesh olduğunu ve malın üçte birine kadar vasiyyet etmesi konusunda serbest olduğunu ifade etmektedir. Bu ayet bağlamında Tüzüner'in verdiği bilgilerin klasik tefsir eserlerinde geçtiğini söyleyebiliriz.⁴¹

Tefsir literatüründeki tarihî bilgilerden de zaman zaman yararlandığı görülen Âtîf Tüzüner, Bakara 248. ayette geçen “*Ehl-i Musa ve Ehl-i Harun'unun terekesi bulunan (sanduka) size gelmesidir*” kısmı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bahsi geçen sandığın içerisinde Tevrat levhaları, Hz. Harun'un sarığı, Hz. Musa'nın asası vb. kutsal emanetlerin bulunduğunu beyan etmektedir. Ayrıca Hz. Musa'nın bu sandığı savaşlarda kendilerine manevî cesaret vermeleri için önde taşıdığına dair bir bilgiyi de paylaşmaktadır.⁴²

Tüzüner Nisa suresi 15. ayetin son kısmı olan “*.....Allah onlar için bir yol gösterinceye değin evlerinizde hapsediniz*” ifadesinin Nur suresi 2. ayette geçen had ayetiyle nesh edildiğini ifade etmektedir. Bu had cezasının teferruatına da değinen Tüzüner, evlilerin zinasının karşılığının recm, bekârların ise yüz değnek vurulması

³⁹ Bkz. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, nşr. Seyyid İmrân, Kahire: Dârul-Hadîs, 2012, II, 126. en-Nisâ, 4/7, 8, 11, 12, 176.

⁴¹ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, III, 68-70; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I, 150.

⁴² Bu bilgilerin geçtiği yerler için bkz. Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I, 136; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, II, 402-406.

olduğunu belirtirken, bu cezaların uygulanabilmesi için dört şahidin kesin ifadelerinin bulunmasının şart koşulduğunu dile getirmektedir.⁴³

Kehf suresi 83. ayette zikredilen Zülkarneyn'in kim olduğuna dair bazı bilgiler veren Tüzüner, bu ismin iki boynuzlu anlamına gelen bir lakap olduğunu, doğuya ve batıya sefer düzenlemiş ve oraları hakimiyeti altına almış, zahir ve batını bilen bir kimse olduğunu zikretmektedir. Ayrıca Tüzüner bu şahsın Büyük İskender olduğuna dair bazı bilgilerin bulunduğunu, İslam âlimlerinin veli veya peygamber olması noktasında ihtilafa düştüklerini ifade etmektedir.⁴⁴

Bahsi geçen hususa benzer bir örnek de Neml suresi 40. ayette geçen "*Bu sırada Kitâb üzerine bilgisi olan biri*" kısmıyla ilgilidir. Tüzüner ayette Hz. Süleyman'a Belkıs'ın tahtını getireceğini zikreden şahsın, veziri Asaf b. Berhiya olduğu izahını yapmaktadır. Bu ayet bağlamında Râzî, Hz. Süleyman'la konuşanın kim olduğu hakkında birtakım ihtilafları zikretmektedir.⁴⁵ Bu noktada Tüzüner'in Râzî'nin zikrettiği görüşlerden İbn Abbas'ın izahını tercih edip kabul ettiği açıkça fark edilmektedir.

Meal çalışmasında sebep-i nüzule dair bazı bilgiler de paylaşan Tüzüner, Zuhuf suresi 57. ayetin "*Meryem oğluyla misal getirilince...*" kısmıyla ilgili müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik tavırlarından bahsettiğini dile getirmektedir. Tüzüner bu ayetin inmesine sebep olan durumun ise, Enbiya suresi 89. ayet olan "*Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennem odunudur*" kısmı okununca müşriklerin ileri geri konuşup "Biz meleklerle, Hristiyanlar İsa'ya tapıyorlar, melekler ve İsa cehennemlik ise biz de oluruz" demeleri üzerine bu ayetlerin indiğini belirtmektedir.⁴⁶

Tüzüner bazı ayetlerde mübhem olarak zikredilen hususlara dair, tarihsel verileri zikretmek suretiyle izahlarda bulunmakta ve bunları yaparken tefsir literatüründen yararlanmaktadır. Haşr suresi 2. ayette "*O kitâblılardan inanmayanları...*" kısmının kimlerle ilgili olduğunu beyan etmektedir. Bu ayetin muhataplarının Yahudiler'den Benî Nadîr kabilesi olduğunu zikreden Tüzüner, bunların Hz. Peygamber'e verdikleri sözü tutmadıkları ve ayetin onlara atıfta bulunduğunu ifade etmektedir. Verilen bu izahın tefsir literatürüne dayalı olarak zikredildiği ve Tüzüner'in bu bilgileri tefsirlerden yararlanarak paylaştığı görülmektedir.⁴⁷

Tüzüner'in mealde tefsir bilgisine oldukça riayet ettiğini gösteren bariz örneklerden birisi de onun besmeleyi tercüme etme şeklidir. Zira o besmeleyi içerisinde geçen Allah'ın sıfatlarının, tefsir literatüründe nasıl bir anlama tekabül

⁴³ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, V, 224-226.

⁴⁴ Verilen bu bilgiler için bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XI, 168-171.

⁴⁵ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XII, 436.

⁴⁶ Bu ayetin sebep-i nüzul bilgisi hakkında bkz. Muhammed b. Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ el-Begavî, *Tefsiru'l-Begavî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016, IV, 128.

⁴⁷ Ayet hakkında zikredilen bilgiler için bkz. Şihâbüddîn el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, tsh. Ali Abdalbârî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014, XIV, 233.

ettiğini dikkate almakta ve ona uygun bir şekilde öz Türkçe ifadelerle şöyle çevirmektedir: “*Dünyada herkese acıyan, ahirette inananlara acıyıp kayıran Allah’ın adıyla.*” Bu tercümede *Rahman* sıfatı genel olarak Allah’ın inanan ve inanmayan bütün kullarına dünyada rahmetinin olduğu bağlamında zikredilirken, *Rahîm* sıfatının ise Allah’ın ahirette yalnızca inananlara rahmet ihsan edeceği anlamında kullanılmaktadır. Besmelede geçen bu sıfatlara dair manaların, tefsir literatüründe aynı şekilde geçtiği görülürken,⁴⁸ Tüzüner’in bu noktada tefsir kaynaklarından yararlandığını açıkça göstermektedir.

3.1.3. Ayetlerin Bağlamına Riayet Etmesi

Kur’an’ın Türkçe’ye aktarılması noktasında kaleme alınan meal çalışmalarını temelde, Kur’an metnini anlama ve oradan anlaşılana karşı tarafa nakletme faaliyeti olarak isimlendirmek mümkündür. Bu iki aşamada bağlam hususunun oldukça önem arz ettiğini zikredebiliriz. Zira anlamının ve aktarımdaki açıklamanın düzgün olabilmesinin en önemli unsurlarından birisinin bağlam olduğunu belirtmeliyiz. Mealdeki yöntemin sağlıklı olması, bağlama dikkat edilmesiyle yakından irtibatlıdır. Bu noktada meal müelliflerinin, hem kaynak dili, hem de hedef dili her yönüyle bilmesinin zaruri olduğu izahtan varestedir. Çünkü her iki dilin ifade biçimlerini, üslup özelliklerini, deyimlerini ve mecazlarını iyi bilmenin, meal çalışmasının niteliğini artırma noktasında önemli bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁹ Bu çerçevede Âtîf Tüzüner’in hem Arapça hem de Türkçe’ye olan yetkinliğini meal çalışmasında gösterdiğini ve özellikle ayetlerin tercümesinde siyak-sibaka riayet etmeye oldukça gayret ettiğini ifade edebiliriz.

Tüzüner’in ayetlerin bağlamına riayet ettiğine dair örneklerden birisinin Bakara suresi 219 ile 220. ayetlerinin tercümesinde görüldüğünü söyleyebiliriz. 219. ayetin sonunda secavend işaretlerinden “la” harfi bulunmakta ve bu “durma, geç” anlamına gelmektedir. Diğer ayet ise, ki elimizdeki mushaflarda diğer sayfadadır, “*dünya ve ahirette*” şeklinde başlamaktadır. Tüzüner, buradaki bağlamı fark etmiş olacak ki, 219. ayetin mealini verirken, 220. ayetin aslında bir önceki ayetle doğrudan irtibatlı olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçevede Tüzüner 219. ayeti şu şekilde zikretmektedir: “.....(*dünya ve ahiretçe*) düşünmeniz için Allah, size böyle ayetlerini bildirir.” Tüzüner parantez içinde göstermek suretiyle bu ayetin sonraki ayetin başıyla alakalı olduğunu bizlere göstermekte ve ayetin bağlamına dikkat etmek suretiyle çevirisini ona göre vermektedir.

Rum suresinin baş kısmı olan 1-5. ayetlere dair Tüzüner’in tercümesi, ayetlerin birbirinden bağımsız olarak çevrilmeyip onlar arasındaki bütünlüğe riayet etmesi bakımından önemli görünmektedir. Nitekim meallere dair bazı çalışmalarda, Rum suresinin bahsi geçen ayetlerinin, tek tek veya parça halinde çevrilmesinin, hem Arapça cümlelerin okunuşuna hem de Türkçe cümlelerin kuruluş düzenine

⁴⁸ Bkz. Neseî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 1, 32.

⁴⁹ Fatih Tiyek, *Kur’an’ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Mealdeki Bağlamsal Sorunlar*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015, s. 254.

uygun gözükmediği ifade edilmektedir.⁵⁰ Tüzüner ise parçalı çeviri yerine, ayetler arasındaki irtibatı ve bağlamı esas alarak “*Elif, Lam, Mim. Rumlara alt oldular, yakın bir yerde; öyle ki bu alt oluştan sonra birkaç yıl içinde üstün geleceklerdir. Önce de sonra da iş Allah’ındır, o gün Müslümanlar sevinecekler. Allah’ın yardımıyla.... O dilediğine yardım eder, çok Güçlü, çok Acıyıcı ancak O’dur*” şeklinde ayetleri tercüme etmektedir.

Tüzüner bazı ayetlerde ifade edilen ve manası genel bir anlama tekabül eden ibareleri, ilgili pasajları dikkate almak suretiyle tercüme etmekte ve ayetlerin iç bağlamına riayet ettiğini göstermektedir. Maide suresi 33. ayetin “yeryüzünden sürülmeleri” kısmında geçen “arz” ifadesinin yalnızca kelime anlamının verilmesi, ayetin bütünlüğü dikkate alındığında eksik bir tercüme ifade edecektir. Zira ayet Allah ve Resulü’ne savaş açanlara karşı verilen cezalardan bahsetmekte ve onların buldukları yerden sürülmelerini dile getirmektedir. İnsanın yeryüzünden sürülmesi şeklinde bir ifadeyi belirtmek ayetin manasını tam olarak yansıtmadığı gibi, aynı zamanda bağlama da dikkat edilmediğine işaret etmektedir. Bu hususta Tüzüner’in ayetin bağlamını esas aldığı ve ilgili ayeti şöyle tercüme ettiği görülmektedir: “*Allah ve Peygamberleriyle çarpışan ve yeryüzünde fesatçılık eden kimselerin cezası ancak öldürülmek yahut asılmak yahut elleri, ayakları çaprazvari (olarak) kesilmek yahut **memleketinden** uzaklaştırılmaktır.*” Bu çevirisinde Tüzüner “arz” kelimesini literal anlamda vermeyip ayetin bütünlüğü ve bağlamını göz önünde bulundurmak suretiyle “memleket” şeklinde tercüme etmektedir.

Tercümesi konusunda ihtilafların bulunduğu ayetlerden birisi de Hadid suresi 25. ayetinde geçen “*demiri indirdik*” ifadesidir. Bu ifadenin tercümesiyle ilgili olarak pek çok meal çalışmasında ayette geçen “enzelnâ” kelimesinin genel olarak bilinen anlamıyla “indirdik” şeklinde tercüme edildiği, bazı çalışmalarda ise “bahsettik”, “yarattık” olarak ifade edildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre burada kullanılan ifadenin aslında hakiki anlamında değil mecazî bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁵¹ Bundan dolayı tercih edilen çevirinin “demiri bahsettik” şeklinde olması gerektiğidir. Zira birçok mealde daha çok lafza bağlı kalınmak suretiyle *indirdik* diye tercüme edilmesi, indirilen şeyin ne olduğunun aslında dikkate alınmadığı ve yalnızca kelime odaklı bir çevirinin yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵² Tüzüner’in ise bu ayetin çevirisini lafza bağlı kalarak yapmadığı ve zikri geçen ifadelerden “bahsetmek, lütfetmek” manasını andırarak şekilde şöyle tercüme ettiği görülmektedir: “*Demiri de **bildirdik** ki onda katı azâb (öldürücülük) ile insanların çıkarı var.*” Burada *bildirdik* ifadesinin ayette geçen fiilin yerine zikredilmesi, bize göre Tüzüner’in bilinçli bir tercihte bulunduğunu göstermektedir. Tüzüner ayetin Allah’ın demiri insanlara *bildirip* onlara lütfettiği

⁵⁰ Bu konudaki bir değerlendirme için bkz. Dücane Cündioğlu, *Kur’an Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005, s. 28.

⁵¹ Bkz. Süleyman Gezer, “‘Enzelnâ el-Hadîd’ [el-Hadid 57/25] İfadesinin Tercüme ve Yorumları Üzerine Bazı Değerlendirmeler” *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/5 (2006), 105-108.

⁵² Tiyek, *Kur’an’ı Anlamada Bağlamın Rolü*, s. 303.

anlamını taşıdığını söylemek istemektedir. Dolayısıyla Tüzüner'in ayette ifade edilen bağlamı yakaladığı ve buna uygun bir çeviriyi zikrettiğini belirtmemiz mümkün gözükmemektedir.

3.1.4. Mealde Öz Türkçe Kelime ve İfadelerin Kullanılması

Atîf Tüzüner'in meal çalışmasının belki de en önemli özelliği öz Türkçe ifadelerin kullanılmış olmasıdır. Meali hakkında bahsi geçen görüşlerde bu yönüne sıkça vurgu yapıldığı ve mealin en önemli vasfı olduğu dile getirilmektedir. Bunun yanında lafza bağlı ve ayetleri parçacı bir anlayışla ele almayan Tüzüner'in, bu yönüyle mealinin akıcı bir dile kavuşmasını ön planda tuttuğunu ve okuyucunun anlayacağı bir üslubu meal çalışmasında benimsediğini rahatlıkla ifade edebiliriz.

Tüzüner'in Türkçe ifadeleri mealinde kullanmaya özen gösterdiğini ve Türkçe'de şu an için çok sık geçmeyen kelimelerin mealinde yer aldığını görmekteyiz. Özellikle mealin yazılıp neşredildiği dönemde yaygın olup belki sonraki dönemlerde kullanımı terk edilen sözcüklerin bu çalışmada zikrinin geçtiği tespitini yapabiliriz. Bu bağlamda öz Türkçe ifadelerin ön plana çıktığı ayetlerin meallerinin bir kısmını şöyle vermemiz mümkündür:

- "Ey iman getirenler!...."⁵³
- "İnanmayanlar (ile onları doğru yola çağırانların) hâli ise yalnız sesi ve ünlemeyi (yüksek sesle çağırılmak) işitenlerle, çağırانın hali gibidir..."⁵⁴
- "... Belli ki Allah Teala çok yarlıgayıcı (affedici), çok acıyıcıdır."⁵⁵
- "...Onlar sizinle döğüşmedikçe, siz de onlarla Mescid-i Haram içinde döğüşmeyiniz,...."⁵⁶
- "Hepsi bir düzüye (aynı) değil..."⁵⁷
- "İman getirmeyen kimselerin memleketlerde dönüp ağması (dolaşması) sizi aldatmasın."⁵⁸
- "Erkekler Allah'ın birbirlerine üstün kılması ve kendi mallarından sarf etmeleri yüzünden kadınlara buyurucudurlar."⁵⁹
- "Neniz var ki Allah yolunda ve : "Rabbımız, bizi bu, halkı zalim olan yurttan çıkar, bize kendi tarafından bir sâhib, bir arka verici yarat" diyen kolaysınılmış (zayıf görülmüş) erkek, kadın ve çocuklar uğrunda çarpışmıyorsunuz?"⁶⁰

53 Bkz. el-Bakara, 2/104, 153, 172, 183, 208, 254, 264, Âl-i İmrân, 100, 102, 118, en-Nisâ, 19, 29, 43, el-Mâide, 1, 2, 6, 8.

54 el-Bakara, 2/171.

55 el-Bakara, 2/173.

56 el-Bakara, 2/191.

57 Âl-i İmrân, 3/113.

58 Âl-i İmrân, 3/196.

59 en-Nisâ, 4/34.

60 en-Nisâ, 4/75.

- "Artık her kim Allah'a iman getirir, O'na bağlanırsa, onları kendisinden rahmetine, keremine eriştirir, onları kendisine doğru, düz yola **yollandıracaktır. (ulaştıracaktır)**"⁶¹
- "Ey Adem oğulları, her namazda süslü **rubanızı (giyecek)** giyiniz, yiyiniz, içiniz, israfetmeyiniz."⁶²
- ".....Son âhiret **dirliğine (yaşam)** karşı dünya **dirliğine** mi kani oldunuz?..."⁶³
- ".... Eğer bilerseniz bu sizin için daha **yeğdir. (iyidir)**
- "Kim dünya **dirliği (hayatı)**, dünya **bezeği (süsü)** isterse onlara dünyadaki işlerini yoluna koyarız."⁶⁴
- " ..... kadınlar, Yusuf'u görünce **şaşalayıp (şaşkınlığa düşmek)** ellerini kestiler."⁶⁵
- "... Ben size o düşün **yorgusunu (yorumunu)** bildireyim"⁶⁶
- "Sonra onları kıyamet gününde **rüsvay (rezil)** edecek..."⁶⁷
- "Evlennememiş olanlarınızı ve kölelerinizden, cariyelerinizden **eme yarayan (işe yarayanları)**, iyilik beklenenleri evlendiriniz."⁶⁸
- "**Ülker (süreyya)** yıldızına, batarken and ederim ki..."⁶⁹
- "Allah peygamberlerini dilediğine **tebelleş (musallat)** eder, Allah'ın herşeye gücü yeter."⁷⁰

Listelenen bu örnekler, Tüzüner'in mealinde görülen öz Türkçe diyebileceğimiz ifadelerdir. Bu örneklerde geçen kelimeleri yoğun olmasa da, yeri geldikçe pek çok ayetin mealinde zikrettiğini söylememiz mümkün gözükmektedir.

4. Âtîf Tüzüner'in Meal Çalışması Hakkındaki Eleştiriler

Âtîf Tüzüner'in meal çalışmasına dair ulaşabildiğimiz kadarıyla, eserin yayınlandığı yıllar olan 1970'lerde bazı tenkid ve değerlendirmelerin yapıldığına rastlamaktayız. O dönemde müftü olarak görev yapan Mehmed Emre'nin⁷¹, Tüzüner'in meal çalışmasını tetkik ettiği ve bazı eleştirilerini dile getirdiği görülmektedir.⁷² Bununla birlikte Mehmed Emre, kaleme aldığı tenkide karşılık kısa bir yazı yazan, Tüzüner'in yakın dostu olan Mustafa Barcın'ın kendisine yönelik

61 en-Nisâ, 4/175.

62 el-A'râf, 7/31.

63 et-Tevbe 9/38.

64 Hûd, 11/15.

65 Yûsuf, 12/31.

66 Yûsuf, 12/45.

67 en-Nahl, 16/27.

68 en-Nûr, 24/32.

69 en-Necm, 53/1.

70 el-Haşr, 59/6.

71 Hakkındaki bilgi için bkz. Mustafa Akkoca, "Mehmet Emre Hoca Da Hakk'a Yürüdü" <https://www.oncevatan.com.tr/mehmet-emre-hoca-da-hakka-yurudu-makale.16483.html> (erişim: 06/03/2019)

72 Mehmed Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1976, s. 20-29, 36-40.

eleştirilerine de eserinde yer vermektedir.⁷³ Mehmed Emre'nin, Barcın'ın yazdığı bu eleştiriye cevap verdiğini ve buna da eserinde Barcın'ın yazısının hemen ardından yer verdiği görülmektedir.⁷⁴

Mehmed Emre'nin, Tüzüner'in meal çalışmasına dair olumlu sayılabilecek birtakım hususları dile getirdiği görülmektedir. Kendisi meal çalışmasının tasnif açısından gayet hoş olduğunu, ince bir zevk ve titiz bir çalışmanın ürünü olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Mealde kullanılan dilin açık bir Türkçe ile yazılmış olmasının okuyucu için kolaylık sağladığını belirten Mehmed Emre, mealin baskısını da beğendiğini, nohut renginde bir kâğıda tab edilmesinin okuyan kişinin gözünü yormaması açısından güzel bir tercih olduğunu ifade etmektedir.⁷⁵

Mehmed Emre, meale dair zikrettiği olumlu tespitlerin ardından, tenkid ettiği hususları gündeme taşımaktadır. Ona göre Tüzüner'in meal çalışması, ayette bulunan mealde olmayan kelime veya cümleleri, aslında müfred olup cemi olarak veya tam tersi şeklinde zikredilen kelimeleri, ayette isim olup fiil şeklinde gösterilen ifadeleri, ihbarî cümleler yerine inşâî cümlelerin getirilmesi gibi birtakım hata ve eksiklikleri içermektedir.⁷⁶ Bu teknik eleştirileri sıralayan Mehmed Emre, Tüzüner'in Kur'an metnine tercüme esnasında sadık olmadığını ve meal çalışmasının tefsir mahiyeti arz ettiğini tenkid konusu yapmaktadır. Zira Mehmed Emre mealde tefsir mahiyetindeki açıklamaların fazla olduğunu, okuyucunun Kur'an metni ile açıklamaları ayırt etmesine yönelik bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre meal çalışması, Kur'an metnini birebir şekilde yansıtmalı ve ayetler tamamıyla ayrı bir şekilde tercüme edilmelidir. Mehmed Emre'nin bu tavrı Hasan Basri Çantay'ın Kur'an'ın birebir şekilde tercümesi hususundaki fikirlerini benimsediğini göstermektedir. Nitekim Mehmed Emre, Çantay'ın "Mealler tıpatıp tercemeye adeta yaklaşsın" "Söz gelimi: maziye muzari, muzariye mazi, isme fiil, fiile isim, manaları vermek suretiyle sığaların ve kelimelerin hakkı çiğnenmesin" ifadelerini⁷⁷ aktarmak suretiyle, Kur'an'ın meali hususunda bu ölçütlerin esas alınması gerektiğine inanmaktadır.⁷⁸ Bu noktadaki tartışmalar, Kur'an çevirisinde yöntemin ne olması gerektiğine dair uzun soluklu bir konuya atıfta bulunmaktadır. Genel olarak zikredilen hususun, Kur'an'ın harfiyyen çevrilemeyeceği ve bunun tahrife girme ihtimalinin bulunmasından ileri geldiğidir.

⁷³ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 29-35.

⁷⁴ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 36-40.

⁷⁵ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 21.

⁷⁶ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 21.

⁷⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim Meâl-i Kerim*, I, 8.

⁷⁸ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 37. Nitekim Mehmed Emre, 1981 yılında kaleme alınan Ahmed Davudoğlu'nun *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meali* adlı eserinin tetkik heyetinde yer almış ve bu çalışmayı iki defa gözden geçirmiştir. Bu tetkik sürecinde kendisi, Elmalılı tefsiri ile Hasan Basri Çantay'ın Meali'ni esas aldığını belirtmiştir. Bu meal çalışması genel olarak incelendiğinde, Mehmed Emre'nin Tüzüner'in meal hakkında dile getirdiği eleştirilerin, Ahmed Davudoğlu'nun meal çalışmasında görülmediği ve Mehmed Emre'nin Davudoğlu'nun mealini tetkik ederken bu bakış açısıyla hareket ettiğini ifade etmek mümkündür. Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meali*, İstanbul: Erhan Yayınları, 2003, "Giriş Kısmı", s. 5-6.

Oysa bu düşüncenin herkes tarafından kabul gördüğünü söylemenin imkânı bulunmamaktadır. Öyle ki Kur'an'ın anlam ve yorumuna dayalı çeviri tekniğinin kullanılmasının, çeviri tekniği açısından daha uygun olacağı fikrinin yaygın olduğu gözükmektedir.⁷⁹ Bu veriler bağlamında Âtîf Tüzüner'in meal çalışmasının tefsiri tercüme yöntemine dayalı olarak kaleme alındığını ifade edebiliriz.

Bahsi geçen tenkid ve değerlendirmelerinin ardından örneklere geçen Mehmed Emre, Tüzüner'in meal çalışmasında ayette bulunup ancak tercümede bulunmayan kelime ve cümleleri göstermektedir. Örneğin Maide suresi 10. ayette geçen “وَأُولَٰئِكَ” lafzının, A'râf suresi 42. ayetindeki “هم” ifadesinin mealde bulunmadığını, Tevbe suresi, 37. ayette geçen “عدة” kelimesinin karşılığının verilmediğini, aynı surenin 38. ayetindeki “آخرة” tabirinin meale yansımadığını belirtmektedir.⁸⁰ Bu hususlara cevaplar veren Mustafa Barcın, Maide 10. ayette zikredilen ism-i işaretin mealde “kimseler” şeklinde karşılandığını, A'râf suresindeki “هم” zamirinin “onlar cennet ehlidir” ifadesinden sonra virgül konulmak suretiyle işaretlendiğini, Tevbe 37. ayette geçen “عِدَّةٌ” ifadesinin “Allah'ın haram kıldığına” şeklinde işarette bulunulduğunu, 38. ayette ikinci defa geçen “ahiret” kelimesinin tıpa tıp terceme olmayan mealde zikredilmemesinin doğal olduğunu ve manaya zarar vermediğini belirtmektedir.⁸¹ Bize göre Barcın'ın, Mehmed Emre'ye verdiği cevapların yerindedir. Bununla birlikte Mehmed Emre'nin eleştirileri Tüzüner'in meal çalışmasının 1970 baskısı esas alınarak dile getirilmektedir.⁸² Mustafa Barcın'ın bu tenkidlere cevabı ise 1971 yılında Bugün gazetesinde kaleme aldığı yazısında görülmektedir.⁸³ Muhtemelen Mehmed Emre'nin, ilk baskıda kendince eksik gördüğü hususları dile getirdiği ve hemen akabinde Mustafa Barcın'ın bunlara cevap verdiği anlaşılmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla 1973 tarihli ikinci baskıda, Mustafa Barcın'ın tashihleriyle Mehmed Emre'nin eleştirilerinin düzeltildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Feyyaz Tüzüner 1973 tarihli baskıda Barcın'ın tashih noktasındaki yardımlarından bahsetmektedir.⁸⁴ Hatta Barcın'ın Mehmed Emre'ye yazdığı cevabî yazının son kısmında, yapılan bazı eksikliklerin yeni baskıda giderileceğini de açıkça beyan etmektedir.⁸⁵ Bu hususlarla beraber dikkat çeken bir durum daha söz konusudur. Mehmed Emre'nin bahsi geçen kitap çalışmasının 1976 yılında neşredildiği görülmektedir. Bizim incelemeye tabi tuttuğumuz meal çalışmasının ise 1973 yılında ikinci baskısını yapması ve aşağıda yer vereceğimiz üzere Mehmed Emre'nin bahsettiği hususların hiçbirinin mealde bulunmaması, Mehmed Emre'nin ya bu ikinci baskıyı görmediği veya görmüş olmasına rağmen bahsi geçen tenkidlerini revize etmediği ihtimallerini söylemek mümkündür.

⁷⁹ Tespit ve değerlendirmeler için bkz. Zülfikar Durmuş, “Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meallerine Genel Bir Bakış” *Tefsire Akademik Yaklaşımlar-2*, ed. M. Akif Koç-İsmail Albayrak, Ankara: Otto Yayınları, 2013, II, 25.

⁸⁰ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 22.

⁸¹ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 33-34.

⁸² Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 20.

⁸³ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 29.

⁸⁴ Tüzüner, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, “Son Kısım”, s. 609.

⁸⁵ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 35.

Bahsi geçen ve eleştiri konusu yapılan ayetlerle ilgili Mehmed Emre'nin zikrettiği hususların, mealin 1973 yılındaki baskısında olmadığını ifade etmeliyiz. Nitekim Maide 10. ayette zikri geçen “أُولَئِكَ” lafzını tercümeyle uygun olarak “*Kafir olanlar ve ayetlerimize -yalandır- diyenler, onlar da cehennem ehlidir.*” şeklinde açık bir biçimde Türkçe karşılığı “onlar” sözcüğüyle zikredilmektedir. Araf 42. ayette Arapça zamir açık bir şekilde “*İman edip de iyi işler yapan kimseler ise -herkese ancak gücünün yettiğini teklif ederiz- onlar, cennet ehlidir, onlar orada ebedi kalacaklar.*”, Tevbe 37. ayette “عدة” ibaresinin cümlede “*(Muharrem ayının hürmetini, Safer ayına) geciktirmek ancak kâfirliği katmerleştirmektir, kafirler o yüzden sapkınlığa uğruyorlar, Allah'ın haram kıldığına sayıca uygun olmak için, onu bir yıl helal, bir yıl da haram sayıyorlar.*”, Tevbe 38. ayette “ahiret” ifadesinin “*Ey iman getiren kişiler, nedir sizin haliniz ki size: <Allah yolunda toplu olarak yürüyünüz> denildiği vakit yere yapışıp kalıyorsunuz? Son ahiret dirliğine karşı dünya dirliğine mi kâni oldunuz? Dünya dirliği ahiretin yanında ancak pek az bir şeydir.*” şeklinde açık olarak zikredildiğini söyleyebiliriz.

Mehmed Emre'nin eleştiri yaptığı noktalardan birisi de Fatıha suresinin ilk ayetini Tüzüner'in çoğul olarak çevirmiş olmasıdır. Zira Mehmed Emre, ayette geçen ve müfred olan *el-Hamd* ifadesinin her ne kadar lam-ı tarifle cins olarak zikredilmiş olsa bile, müfred olan kelimedede böyle bir değişiklik yapılmasının herhangi bir tesirinin olmayacağını ve bundan dolayı *el-Hamd* şeklinde zikredilmesinin doğru olacağını belirtmektedir.⁸⁶ Mustafa Barcın da burada Tüzüner'in hamd ifadesini cins isim manasını kullanarak Türkçe'ye uygun bir şekilde aktardığını, bütün hamdler demek suretiyle bunların hepsinin yalnızca Allah'a ait olduğunun vurgulu olarak ortaya koyduğunu dile getirmektedir.⁸⁷ Bize göre de Tüzüner'in Fatıha'daki hamd ifadesini “bütün hamdler” şeklinde çevirmesi, Arapça ifadenin Türkçe olarak karşılığını gösterir niteliktedir. Zira Tüzüner kelimeyi Türkçe'de çoğul olarak getirmek suretiyle hamd konusuna dair ne varsa hepsini içine aldığı bu şekilde ifade etmiş olmaktadır. Mehmed Emre, bazı ayetlerde geçen çoğul ifadelerin ise tekil olarak verildiğini ve Rahman 16. Ayette geçen “âlâ” (nimetler) ifadesinde bunun görüldüğünü söylemektedir.⁸⁸ Barcın da buna cevaben “hangi” edatının kullanılarak aslında Türkçe'ye uygun olarak çevirisinin zikredildiğini ifade etmektedir.⁸⁹ Mealın 1973 yılı baskısına baktığımızda ise, ayetin çevirisinin Mehmed Emre'nin istediği şekilde şöyle tercüme edildiği görülmektedir: “*Öyleyse Rabbimizin hangi iyiliklerini inkar edersiniz?*”

Tüzüner'in meal çalışmasına dair tenkidlerini dile getirmeye devam eden Mehmed Emre, Kur'an'da isim olarak zikredilen ifadelerin fiil olarak getirilmesini eleştirmektedir. Vâkıa suresi 3. ayetinde geçen ve ism-i fail olarak zikredilen “خَافِضَةٌ” ve “رَافِعَةٌ” ifadelerinin fiil hali olan “alçaltır” “yükseltir” şeklinde getirildiğini ve bunun

⁸⁶ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 23.

⁸⁷ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 34.

⁸⁸ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 23

⁸⁹ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 35.

doğru olmadığını ifade etmektedir. Yine Kâfirun suresindeki 3, 4 ve 5. ayetlerde ism-i fail olarak zikredilen “عابدون” “عابد” kelimelerinin de fiil olarak zikredilmesini tenkid etmektedir. Ancak getirilen bu eleştirilerin oldukça dar bir bakış açısıyla yapıldığını zikredebiliriz. Nitekim Arapça’da ism-i fail olarak kullanılan ifadeler yeri geldikçe fiil anlamı da taşımaktadır. Hatta ayetlerde zikredilen bu tip ifadelerin Türkçe olarak karşılığının gayet uygun olduğunu söyleyebiliriz. Barcın da bu hususa temas ederek, burada getirilen tenkidlerin uygun olmadığını ifade etmektedir. O Tüzüner’in mealinin, tıpa tıpa bir tercüme olmadığını, tefsir eserine benzeyen bir yönünün bulunduğunu ve Türkçe’ye uygun bir şekilde aktarılmasının öncelendiğini belirtmektedir.⁹⁰ Mehmed Emre’nin zikrettiği hususlardan anlaşılmaktadır ki, kendisi Kur’an’ın birebir tercümesinin olması gerektiğini, kelimelerin, fiillerin, ifade kalıplarının, Arapça’da nasıl kullanılıyorsa o şekilde zikredilmesini ve Türkçe’ye uygun olup olmamasına bakılmaksızın aktarılmasını zorunlu görmektedir. Halbuki Tüzüner’in Arapça ve Türkçe’ye oldukça hakim olması dikkate alınırca, kaleme aldığı mealini, okuyucunun anlayabileceği bir sadelik içerisinde hazırladığı ve Kur’an ayetlerinde ifade edilen anlamları, Türkçe karşılıklarına uygun bir şekilde tercüme etmeye gayret gösterdiği fark edilmektedir.

Mehmed Emre’nin yukarıda hususlara benzer eleştiriler getirdiği görülürken, bazı noktalarda yaptığı eleştirilerin yerinde olmadığı, tenkid yapmak gibi bir zorunluluk hissettiği de fark edilmektedir. Örneğin Ra’d suresi 14. ayetin sonunda Tüzüner “*Ne güzel son yurt*” şeklinde bir tercüme yer verirken, Mehmed Emre bu ifadenin “*Ne güzel yurdun akıbeti*” olması gerektiğini söylemektedir.⁹¹ Halbuki ayette ifade edilen hususun Türkçe açısından ifadesi Tüzüner tarafından uygun bir şekilde ifade edilmiş görülmektedir. Ayrıca Mehmed Emre ile Tüzüner’in ifadeleri arasında herhangi bir anlam farklılığı da bulunmamaktadır. Bunun yanında Mehmed Emre, Nur suresi 57. ayetin son kısmında Tüzüner’in “*Yerleri cehennemdir*” şeklinde tercümesine itiraz etmektedir. Ona göre ayette “en-nâr” kelimesi geçmekte ve cehennem yerine ateş ifadesinin zikredilmesinin uygun olduğunu belirtmektedir.⁹² Halbuki pek çok ayette ateş ifadesinin “cehennem” anlamına geldiği ve bu şekilde zikredildiği bilinmektedir. Burada Mehmed Emre’nin bu konuda biraz zorlama bir tenkitte bulunduğu ve bunu eleştiri konusu yapmasının pek de uygun olmadığını ifade edebiliriz. Bununla beraber Mehmed Emre, tenkid üslubuna oldukça riayet etmeye çalıştığını, yazısının sonunda açık bir şekilde ifade etmektedir. O, tenkid ettiği meal çalışmasının büyük bir emek mahsulü olduğunu belirtirken, Tüzüner’e Allah’tan rahmet dilediğini, yaptığı eleştirilerde eğer bir kusur oldu ise kendisine özürlerini beyan ettiğini dile getirmektedir.⁹³

Âtîf Tüzüner’in yakın dostu Mustafa Barcın’ın, zikri geçen eleştirilere dair Mehmed Emre’ye cevap mahiyetinde, yapılan bu meal çalışmasının kıymetli bir eser

⁹⁰ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 35.

⁹¹ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 28.

⁹² Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 28.

⁹³ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 28.

olduğunun altını çizmektedir. Barcın, mezkur meali Tüzüner'in bizzat kendisi tarafından dört büyük deftere yazdığı Kur'an metninin karşısına geçirilmiş, üzerinde bir hayli tashih yapılmıştır. Ayrıca Barcın, Âtîf Tüzüner'in telif hakkı verilmese dahi Müslümanların yararlanması için bu mealin neşredilmesini vasiyet ettiğini de dile getirmektedir.⁹⁴

Sonuç

Cumhuriyet döneminde yetişen ve ismi çok duyulmamış önemli ilim adamlarından birisi olarak niteleyebileceğimiz Âtîf Tüzüner'i, hem dinî ilimler hem de Türk dili alanında yetkin bir şahıs olarak ifade edebiliriz. Öyle ki Tüzüner'in kaleme aldığı eserler ve yaptığı çalışmalar dikkate alındığında, kendisini yaşadığı dönemde etkili olmuş şahıslar arasına dahil etmemiz mümkündür. Onun en önemli eseri olan *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* isimli çalışmasının, belli bir dönemden sonra unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Halbuki bu çalışma, getirilen birtakım eleştiri ve tenkidlere rağmen, ihtiva ettiği özellikler sebebiyle dikkate değerdir. Âtîf Tüzüner'in mealindeki en belirgin hususiyetin, Kur'an'ın dil ve üslubunu dikkate almak suretiyle ayetleri tercüme etmesidir. Tüzüner'in dinî ilimlerdeki vukufiyeti ve Arap diline hakim olmasının, meal çalışmasına doğrudan yansıdığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında Türk dili hakkında olan bilgisi ve yeri geldikçe öz Türkçe kelimeleri mealinde sıklıkla kullanması, meal çalışmasını diğerlerinden ayıran önemli niteliklerinden birisidir. Ayrıca ayetlerdeki kelime ve cümle çevirileri incelendiğinde, klasik tefsir kaynaklarından istifade ettiği açıkça fark edilmektedir. Aynı zamanda Tüzüner'in bu meal çalışması vesilesiyle, Kur'an tercüme tekniklerine dair önemli ipuçlarını paylaştığını ve bu alanda çalışma yapacaklara örneklik teşkil ettiği söylememiz mümkün görünmektedir.

Kaynakça

- Abay, Muhammed, "Türkiye'deki Kur'an Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 10/19-20, (2012), 231-301.
- Akkoca, Mustafa "Mehmet Emre Hoca Da Hakk'a Yürüdü" <https://www.oncevatani.com.tr/mehmet-emre-hoca-da-hakka-yurudu-makale,16483.html> (erişim: 06/03/2019).
- Akpınar, Ali, "Ömer Rıza Doğrul ve 'Tanrı Buyruğu' Adlı Eseri ve Meal Dünyasına Katkısı" *Kur'an Mealleri Sempozyumu-Eleştiriler ve Öneriler- İzmir Nisan 24-26 2003*, içinde (edt. Ömer Dumlu-Hüseyin Yaşar), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, I, 457-474.
- Âlûsî, Şihâbüddîn, *Rûhu'l-Meânî*, tsh. Ali Abdalbârî, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2014.
- Aydar, Hidayet "Türklerde Kur'an Çalışmaları" *İstanbul İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (1999), 159-235.
- Begavî, Muhammed b. Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ, *Tefsiru'l-Begavî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2016.
- Beydâvî, Nâsiruddîn *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru Sâdır, 2004.

⁹⁴ Emre, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, s. 33.

- Bilgin, Azmi, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet/Karahanlılar (840/1212)" *Yeni Türkiye*, 43, (2002), 445-453.
- Cündioğlu, Düccane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim Meâl-i Kerim*, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1965.
- Davudoğlu, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meali*, İstanbul: Erhan Yayınları, 2003.
- Durmuş, Zülfikar, "Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meallerine Genel Bir Bakış" *Tefsire Akademik Yaklaşımlar-2*, ed. M. Akif Koç-İsmail Albayrak, Ankara: Otto Yayınları, 2013, 21-63.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1960.
- Emre, Mehmed, *Tenkidlerim, Tetkiklerim ve Makalelerim*, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1976.
- Gezer, Süleyman, "Enzelnâ el-Hadîd" [el-Hadid 57/25] İfadesinin Tercüme ve Yorumları Üzerine Bazı Değerlendirmeler" *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/5 (2006), 97-110.
- Günay, İlhami, *Başlangıcından Bugüne Kur'an'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Kara, Mustafa "Hasan Basri Çantay'ın "Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm" Adlı Eseri ve Bu Eserin Günümüz Meâl Çalışmalarına Etkisi", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (2016), 49-67.
- Karlı, İbrahim Hilmi "Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim'deki Tercüme Metodu" *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 4/13, (2002), 153-182.
- Karlı, İbrahim Hilmi, "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi" *Kur'an Mealleri Sempozyumu-Eleştirel ve Öneriler- İzmir Nisan 24-26 2003*, içinde (ed. Ömer Dumlu-Hüseyin Yaşar), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, II, 41-68.
- Konya'nın Alimleri, Velileri ve Hocaları, "Abdullah Âtîf Efendi", <https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/abdullah-Âtîf-efendi/> (erişim: 26/02/2019).
- Neseî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Mervân Muhammed, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2006.
- Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Râzî, Fahrreddîn, *Mefâtihu'l-Gayb*, thk. Seyyid İmrân, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2012.
- Şişman, Adnan, "Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)* XII, 323-326.
- Tiyek, Fatih, *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Mealdeki Bağlamsal Sorunlar*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Tüzüner, Feyyaz, "Abdullah Âtîf Tüzüner", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)* XLII, 10-11.
- Tüzüner, Abdullah Âtîf *Hutbe Mecmuası*, Ankara: Diyanet İşleri Reislîği Yayınları, 1960.
- Tüzüner, Abdullah Âtîf *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1973.
- Tüzüner, Abdullah Âtîf *Nahv-i Arabî*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928.
- Tüzüner, Abdullah Âtîf *Siyretünnebî*, İstanbul: Ahmet Ahmed Said Matbaası, 1973.
- Tüzüner, Abdullah Âtîf *Yeni Gramerlerimiz-Yeni Çıkan Gramere Dair Bazı Mütalealar*, İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1941.